

Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану

У монографії представлено системне наукове дослідження організаційно-тактичних засад поліцейської юрисдикції, здійснено кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень в Україні, запропоновані шляхи вдосконалення системи запобігання злочинності в умовах воєнного стану, охарактеризовано особливості правової діяльності працівників поліції у виявленні та розкритті злочинів, акцентовано увагу на особливостях правової кваліфікації та розслідування злочинів в умовах воєнного стану, охарактеризовано особливості превентивної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану, розглянуто питання забезпечення та захисту прав дитини в умовах воєнного стану, названі складові безпеки працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану.

Для науковців, правників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників, які здійснюють поліцейську діяльність.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.	5
------------------------------------	---

ПЕРЕДМОВА.	6
--------------------	---

РОЗДІЛ 1.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

1.1. Надзвичайні правові режими: поняття, класифікація, підстави введення, продовження та скасування.	10
1.2. Національно-патріотичне виховання поліцейських як елемент безпеки України.	43
1.3. Цивільний захист населення в умовах воєнного стану.	50
1.4. Несення служби на блокпостах підрозділами Національної поліції України: організаційно-тактичні аспекти.	60
1.5. Алгоритм дій працівника кримінальної поліції на місці вчинення кримінального правопорушення.	84
1.6. Досвід поліції ООН у складі міжнародних операцій із підтримання миру.	106

РОЗДІЛ 2.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Кримінологічний аналіз стану кримінальних правопорушень та їх особливості в Україні в умовах воєнного стану.	122
2.2. Детермінація кримінальних правопорушень в Україні та їх специфіка в умовах воєнного стану.	130
2.3. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України в умовах воєнного стану.	138
2.4. Вдосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану.	153
2.5. Добровольчі формування територіальних громад як суб'єкт запобігання злочинності в умовах воєнного стану.	158
2.6. Моніторинг та протидія негативному впливу інформаційних ресурсів російської федерації.	166

РОЗДІЛ 3.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Поняття, сутність та зміст воєнних злочинів за міжнародним законодавством.	202
3.2. Кримінально-правова кваліфікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України).	221
3.3. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.	242

РОЗДІЛ 4.
ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

4.1. Забезпечення публічної безпеки та порядку під час зібрань громадян (масових заходів) в умовах воєнного стану.	278
4.2. Роль поліцейських офіцерів громад під час проведення оцінки пріоритетних потреб територіальних громад в умовах воєнного стану.	297
4.3. Запобігання та протидія домашньому насильству в умовах воєнного стану.	321
4.4. Забезпечення та захист прав дитини в умовах воєнного стану.	334
4.5. Медіація як технологія відновного правосуддя щодо неповнолітніх.	379

РОЗДІЛ 5.
БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

5.1. Стрес у роботі поліцейського в умовах воєнного стану.	391
5.2. Інформаційна безпека поліцейських як складова національної безпеки.	410
5.3. Застосування заходів примусу в поліцейській практиці: правовий коментар.	445
5.4. Надання домедичної допомоги під час виконання службових обов'язків поліцейськими.	475
ПІСЛЯМОВА.	508
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.	518

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Автономна Республіка Крим – АРК
Верховна Рада України – ВРУ
Верховний Суд – ВС
Головне управління Національної поліції – ГУНП
Господарський процесуальний кодекс – ГПК
Групи реагування патрульної поліції – ГРПП
Добровольчі формування територіальних громад – ДФТГ
Європейський Суд з прав людини – ЄСПЛ
Єдина інформаційна система МВС – ЄІС МВС
Єдиний реєстр досудових розслідувань – ЄРДР
Збройні Сили України – ЗСУ
Кабінет Міністрів України – КМУ
Кодекс адміністративного судочинства – КАС
Кодекс цивільного захисту України – КЦЗ України
Кодекс України про адміністративні правопорушення – КУпАП
Конституційний Суд України – КСУ
Кримінальний кодекс України – КК України
Кримінальний процесуальний кодекс України – КПК України
Міністерство внутрішніх справ України – МВС України
Національна поліція України – НПУ
Оперативно-розшукова діяльність – ОРД
Органи місцевого самоврядування – ОМС
Організація Об'єднаних Націй – ООН
пункт – п.
Рада Європи – РЕ
стаття – ст.
Цивільно-процесуальний кодекс – ЦПК

ПЕРЕДМОВА

Тема колективної монографії «Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану», що пропонується до уваги читача, є темою комплексної наукової проблеми, яка розроблялася науково-педагогічними працівниками різних кафедр Одеського державного університету внутрішніх справ протягом 2014–2022 рр.

Науковий доробок авторів колективної монографії складає сотні статей у фахових вітчизняних та міжнародних періодичних виданнях, науково-методичних розробок, результати фундаментальних досліджень викладено в численних дисертаціях та виданих на їхній основі монографіях. Отримані результати наукових досліджень також впроваджуються в освітній процес, знаходять відображення в навчальних виданнях: підручниках і навчальних посібниках, що використовуються як у вищих навчальних закладах системи МВС зокрема, так і в системі вищої юридичної освіти України взагалі.

24 лютого 2022 року назавжди розділило історію сучасної незалежної держави Україна та життя українців на «до» та «після». Введення режиму воєнного стану в Україні спонукало до змін у державному та суспільному житті, до яких норми законодавства не були готові. Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну всі теоретичні напрацювання щодо поліцейської юрисдикції під час введення воєнного стану зазнали додаткових змін шляхом доповнення та зміни законодавчих положень, які визначають засади діяльності Національної поліції України. Аналізуючи чинні нововведення, маємо зазначити, що на Національну поліцію України було покладено ряд нових повноважень та забезпечено нові функціональні спроможності.

Зростання ролі Національної поліції України в умовах воєнного стану обумовлено нагальною потребою підвищення готовності поліцейських виконувати завдання щодо: 1) забезпечення публічної безпеки та порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Умови, у яких доводиться працювати поліцейським від 24 лютого 2022 року, є новими, що, відповідно, вимагає

додаткового вивчення та наукового обґрунтування, у чому й полягає актуальність зазначеної проблематики.

Тисячі поліцейських від початку повномасштабного вторгнення росіян на територію суверенної та незалежної України, щоденно ризикуючи власним життям, служать українському народові, виконуючи величезний спектр надскладних завдань. Відкриваються десятки тисяч кримінальних проваджень за фактами військових злочинів російських військовослужбовців, кожного дня відпрацьовуються особи, які допомагали й допомагають російським окупантам, підозрюються в диверсіях, терористичній діяльності, працівниками поліції фіксуються масовані ракетні удари та артобстріли, вони безпосередньо задіяні в евакуації цивільного населення, розвезенні гуманітарної допомоги. Поліцейські забезпечують діяльність блокпостів, перевіряють документи та транспортні засоби, протидіють мародерству, проводять пошук і розслідувальну роботу щодо диверсійної діяльності ворога. Виявлення ДРГ не є прямою компетенцією поліції, проте з першого дня повномасштабного вторгнення РФ в Україну поліцейські допомагали спецслужбам боротися з такими групами. У всьому перерахованому – справжнє обличчя, ідеал тієї поліції, яку вимріяло суспільство й держава.

Монографія містить п'ять основних блоків (глав), згідно з якими було визначено та сформульовано відповідні напрямки дослідження.

У першій главі йдеться про організаційно-тактичні засади поліцейської юрисдикції. Також зроблено спробу з позицій сучасних українських реалій визначити надзвичайні правові режими, перелік і підстави їх введення, продовження та скасування, здійснити класифікацію спеціальних режимів та надзвичайних ситуацій. Визнано, що в умовах війни виникає нагальна необхідність переосмислення системи національно-патріотичного виховання майбутніх захисників правопорядку, як і загалом всієї молоді в Україні, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей; визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави. В умовах воєнного стану важливими є заходи, спрямовані

на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки. У ході виконання службових завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України особовий склад підрозділів Національної поліції України задіяний до несення служби на блокпостах, для чого важливо визначити організаційні основи й тактичні аспекти цієї діяльності, що також здійснено авторами в першій главі. Також надано рекомендації щодо алгоритму дій працівника кримінальної поліції на місці вчинення кримінального правопорушення та узагальнено досвід поліції ООН у складі міжнародних операцій із підтримання миру.

У другій главі монографії здійснено кримінологічний аналіз стану кримінальних правопорушень та їх особливостей в Україні в умовах воєнного стану, розглянуто фактори та причини кримінальних правопорушень, у тому числі у Збройних Силах України, та їх специфіку в умовах воєнного стану, визначено шляхи вдосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено ролі добровольчих формувань територіальних громад у запобіганні та протидії злочинності, коли напередодні російського військового вторгнення громадяни почали самоорганізовуватися для відбиття не лише збройної загрози, а й охорони громадського порядку; надані рекомендації щодо моніторингу та протидії негативному впливу інформаційних ресурсів Російської Федерації.

У третій главі розглядаються особливості правової кваліфікації та розслідування злочинів в умовах воєнного стану, зокрема, проаналізовано міжнародне кримінальне законодавство, суттєві зміни та доповнення до розділу КК України «Злочини проти основ національної безпеки України», особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану згідно із Законом України № 2201-IX від 14.04.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального

провадження в умовах воєнного стану», а також здійснення деяких слідчих (розшукових дій).

Глава четверта присвячена проблемі превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. Мається на увазі забезпечення публічної безпеки та порядку під час зібрань громадян (масових заходів), роль поліцейських офіцерів громад під час проведення оцінки пріоритетних потреб територіальних громад, запобігання та протидію домашньому насильству та насильству за ознакою статі, забезпечення та захист прав дитини в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено медіації як технології відновного правосуддя щодо неповнолітніх у сучасному світі, доведено нагальну необхідність удосконалення існуючих та пошук нових методів і технологій роботи з неповнолітніми, спрямованих на розвиток особистості та її соціалізацію на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей та прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки на користь людини, сім'ї, суспільства та держави.

Професійна діяльність поліцейських в умовах воєнного стану є серйозним випробуванням їхнього фізичного та психічного здоров'я, критичною перевіркою ступеня їхньої професійної надійності. Умови воєнного стану провокують стресові стани в більшості працівників поліції, що значно ускладнює успіх професійної діяльності та нерідко призводить до сумних наслідків. Виразеним стресогенним впливом для поліцейських є участь у бойових діях, що супроводжується переживанням бойового стресу. Виконання службово-бойових завдань негативно впливає на їх психіку та призводить до наростання депресивної симптоматики, агресивної поведінки, збільшення кількості суїцидів; погіршуються міжособистісні та сімейні відносини. Тому п'ята глава присвячена нагальним питанням безпеки працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану.

Авторський колектив висловлює велику вдячність усім, хто брав участь у обговоренні цієї монографії. Особлива подяка вельмишановним рецензентам монографії: професору Дмитру Петровичу Калаянову, професорці Аллі Юріївні Ковальчук, професорці Юлії Миколаївні Черноус. Їхні зауваження та пропозиції щодо основних аспектів дослідження дозволили значно його вдосконалити.

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

1.1. НАДЗВИЧАЙНІ ПРАВОВІ РЕЖИМИ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ПІДСТАВИ ВВЕДЕННЯ, ПРОДОВЖЕННЯ ТА СКАСУВАННЯ

Останнє десятиліття ситуація у світовому співтоваристві складається так, що внаслідок трансформації держав змінюються взаємозв'язки як усередині держав, так і відносини між сусідніми державами. Вказані трансформації викликають певне напруження зовнішніх та внутрішніх зв'язків держав. Продовжують відбуватися негативні зміни природного середовища, обумовлені як стихійними подіями самої природи, так і природних змін, викликаних діями людини. Такі негативні обставини суттєво впливають на усталений правопорядок, правовідносини між державами, а також усередині держави, у тому числі на окремих її територіях, що потребує невідкладного реагування керівництва держав, певних регіонів на обстановку, яка склалася. Це забезпечується визначенням підстав введення, продовження та скасування надзвичайних правових режимів, за допомогою яких усуваються певні негативні обставини чи наслідки в межах держави в цілому або певних її частин. Саме надзвичайні правові режими є крайньою правовою формою забезпечення національної безпеки країни.

Після початку повномасштабного військового вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року Президентом України та Верховною Радою України (далі – ВРУ) було прийнято низку невідкладних рішень, які дали змогу менше ніж за добу створити юридичні механізми, що дозволили ввести Українську державу в режим воєнного стану. Було утворено та затверджено персональний склад Ставки Верховного Головнокомандувача, утворені військові адміністрації, оголошена загальна мобілізація, введено в дію план оборони України. З початку війни добре себе зарекомендували заздалегідь підготовлені управлінські рішення та детально розроблені механізми надзвичайних правових режимів, які були вже напрацьовані в Україні.

Одним із суттєвих питань функціонування інституту надзвичайних правових режимів в Україні є питання поняття, підстав введення, продовження та скасування вказаних режимів та їх класифікація.

Насамперед зазначимо, що важливим напрямом є виникнення у процесі правового регулювання суб'єктивних прав та обов'язків суб'єктів, правовідносин при введенні відповідного правового режиму. Такі права й обов'язки є досить важливими для об'єктивної характеристики правового режиму.

У структурі правового режиму всі елементи повинні бути чітко адаптовані один до одного й включатися залежно від динаміки соціальної ситуації. Вибір засобів правового режиму обумовлений багатьма обставинами: особливостями впливу негативного фактора на суспільство, генезисом цього фактора, часовою характеристикою впливу, соціальною ціллю врегулювання. У кожному конкретному випадку це буде не просто хаотичний набір правових засобів та способів, а певна структурована система «укрупнений блок» у загальному арсеналі правового інструментарію, що об'єднує в єдину конструкцію визначений комплекс правових засобів. Удосконалення правових режимів можливе як шляхом оптимізації соціального змісту режиму, уточнення його економічних, екологічних, психологічних та інших параметрів, так і за рахунок більш точного та обґрунтованого вибору правових засобів, що його забезпечують.

Традиційно у структурі соціального режиму науковці виокремлюють об'єкт – носій режиму, під яким мають на увазі різні соціальні одиниці – суб'єкти права, соціальні інститути, соціальні процеси, предмети навколишнього природного середовища, території та законодавства. Другим елементом соціального режиму вважається середовище, в якому існує об'єкт-носій, щодо якого й встановлюється режим. Третій елемент соціального режиму визначає його зміст, до якого входять дві групи параметрів: по-перше, умови, які створюють зовнішнє середовище носію режиму; по-друге, вимоги до носія режиму, межі його активності, рівень відповідальності суб'єктів за виконання своїх функцій тощо. Підкреслимо, що завдання соціального режиму, зміст його існування полягає в тому, щоб забезпечити

оптимальне функціонування об'єкта – носія режиму в системі суспільних відносин.

Слід зазначити, що в юридичній науці відсутня єдина загальноновизнана концепція правового режиму. Феномен правового режиму пов'язаний із систематизацією права, розподілом системи права на галузі, підгалузі, субінститути, інститути. На кожному рівні розподілу існують відповідного рівня режими. Так, при розподілі права на публічне і приватне використовуються відповідні режими – загальнодозвільний чи загальнозаборонний. Правовий режим безпосередньо пов'язаний із правовим регулюванням, він показує високий рівень врегулювання правовідносин, їх детальну регламентацію.

На основі викладеного можна зробити висновок, що *режим* – це чітко прописаний в законодавстві правовий інститут. Режими пов'язані з об'єктами, які мають особливе соціальне значення. Їх згруповано в два класи: ті, що захищають економічні інтереси держави та інтереси безпеки.

Існують дві підстави введення надзвичайних правових режимів: фактична підстава (явище, яке включене у відповідний перелік) та юридична (відповідний акт державної влади). У разі виникнення фактичних підстав, особливо за складного комплексного характеру їх походження, припиняють роботу звичайні повсякденні соціальні й правові механізми держави. Для виконання визначених завдань влада змінює своє правове забезпечення – вводить надзвичайні режими та організаційне забезпечення: створюється спеціальна система управління, визначені органи державної виконавчої влади наділяються додатковими повноваженнями, створюються тимчасові органи управління (комісії, штаби, комендатури). Усе це запроваджується з метою нормалізації обстановки у найкоротший строк, усунення загрози небезпеки, повернення до повсякденної системи управління, надання допомоги постраждалим, ліквідації та локалізації негативних факторів.

Суспільна небезпека як інтегративна властивість безпосереднього фактора небезпеки утворюється внаслідок системної взаємодії складових його структурних елементів, полягає в здатності такого фактора заподіяти істотну шкоду найважливішим цінностям суспільства, поставленим під охорону закону.

Підставою для введення надзвичайних правових режимів є наявна небезпека, що загрожує цінностям, національним інтересам. Надзвичайні правові режими викликаються двома підставами, взятими в єдності:

1) глобальною небезпекою, що загрожує національним інтересам;

2) непереборністю цієї небезпеки іншими засобами, крім введення надзвичайних правових режимів.

Отже, надзвичайні правові режими досить тісно пов'язані з правовим статусом особи: останні правові явища містять у собі права й обов'язки суб'єкта. Усі такі режими обмежують права і свободи громадян, тому такі обмеження повинні в ідеалі закріплюватися тільки законом.

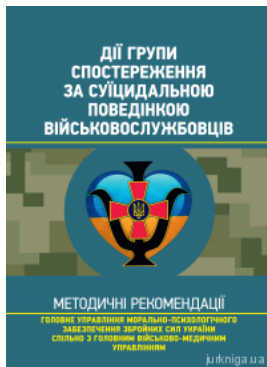
Конкретні параметри правових режимів істотно відрізняються: кожен режим закріплює визначену кількість заборон та позитивних зобов'язань. Вони різні за глибиною змін у конституційному статусі громадян, а також за територією, на якій вводиться режим, та за строком дії режиму.

Вибір конкретного виду режиму залежить від низки параметрів ситуації, що склалася. Можна виокремити такі критерії:

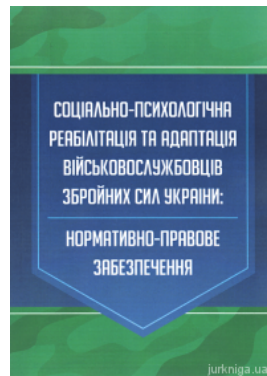
- тимчасовий аспект ситуації;
- масштаби впливу негативного фактора;
- комплексність впливу негативних факторів різного роду;
- негативні наслідки, що настали, і їх тяжкість;
- прогнозовані негативні наслідки, їх тяжкість і приблизний час настання.

В Україні склалася комплексна концепція надзвичайних правових режимів, прийнято основні базові закони України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про боротьбу з тероризмом» тощо. Усі ці закони є комплексним підґрунтям ефективного регулювання суспільних відносин, що виникають в особливих умовах, відновлення законності та правопорядку на території виникнення суспільно небезпечного фактору.

Книги, які можуть вас зацікавити

Дії групи спостереження за суїцидальною поведінкою військовослужбовців

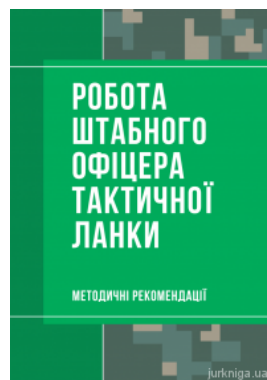
Соціально-психологічна реабілітація та адаптація військовослужбовців Збройних Сил України: нормативно-правове забезпечення

Стандарти НАТО та їх адаптація в Україні під час дії воєнного стану. Організація оперативного забезпечення за стандартами НАТО в Україні 2022

Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних)

Робота штабного офіцера тактичної ланки

Настанова зі стрілецької справи. Ручні гранати

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт →](#)